

ОБ'ЄКТ НЕНАЛЕЖНОГО ВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКІВ ЩОДО ОХОРОНИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ

Бандурка Ірина Олександрівна - кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права і кримінології Харківського національного університету внутрішніх справ

Стаття посвящена рассмотрению общественно- небезопасного деяния, как несовершенно совершенное исполнение обязанностей что до охраны жизни и здоровья детей. Рассмотрены теоретические подходы к определению понятия объекта преступления. Выделено общий, семейный и непосредственные объекты недостаточного исполнения обязанностей что до охраны жизни и здоровья детей.

Ключевые слова: ребенок, уголовно-правовая защита, жизнь, здоровье, преступление, объект преступления.

Acest articol este dedicat analizei acțiunilor publice-periculoase ca o executare imperfectă a obligațiilor care sunt îndreptate spre protejarea vieții și sănătății copiilor. Se prezintă abordările teoretice la definirea obiectului infracțiunii. Se delimitează obiectele generale, familiare și obiecte imediate de îndeplinire insuficientă a obligațiilor care protejează viața și sănătatea copiilor.

Cuvinte cheie: copil, apărare penală, viață, sănătate, crimă, obiectul infracțiunii.

Article considers of socially dangerous act as improper performance of duties to protect life and health of children. The considered of theoretical approaches to the definition of the object of the crime. Highlight a common, genitive and direct objects of improper performance of duties to protect life and health of children.

Key words: child, criminal legal protection, life, health, crime, the object of the crime.

Постановка проблеми. В умовах демографічної кризи, старіння нації, перевищення смертності над народжуваністю, високої дитячої захворюваності надзвичайно актуальним постає питання забезпечення охорони життя та здоров'я, належного фізичного та психічного розвитку неповнолітніх. Проблема захисту неповнолітніх шляхом встановлення кримінальної відповідальності вихователів, педагогів, педіатрів, тренерів різних шкіл і спортивних секцій, інших працівників за неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я підопічних є складною і разом з тим важливою для суспільства, держави, установ освіти та родини. Дослідження такого питання у рамках кримінально – правового захисту прав дитини не може

існувати без розкриття основних елементів, а саме об'єкту неналежного виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей.

Стан розробленості наукової проблеми. Тематика даної статті вже була висвітлена вченими кримінально-правових наук, такими як: П.П. Андрушко, М.І. Бажанов, В.І. Борисова, Г.М. Гаврилюка, В.А. Глушкова, М.Й. Коржанський, Ю.О. Корольова, В.О. Навроцького, М.Д. Шаргородський, Н.М. Ярмиш та іншими, але в сучасних умовах вона потребує додаткового висвітлення.

Виклад основного матеріалу. Неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей передбачено статтею 137 Кримінального кодексу України [1].

Цей злочин полягає у невиконанні або неналежному виконанні особою своїх професійних чи службових обов'язків щодо охорони життя та здоров'я неповнолітніх, що спричинило істотну шкоду здоров'ю потерпілого. Під невиконанням або неналежним виконанням професійних чи службових обов'язків щодо охорони життя та здоров'я неповнолітніх слід розуміти, зокрема, ненадання безоплатної медичної, психологічної тощо допомоги, непроведення безоплатного протезування дітям-інвалідам, ненадання необхідної допомоги дітям, хворим на СНІД та інші невиліковні тяжкі хвороби, прийняття на роботу дітей без попереднього медичного огляду та висновку про відсутність протипоказань до праці тощо [1].

Невід'ємним фактором у практичному застосуванні норм кримінального права є правильність кваліфікації того чи іншого злочину. З огляду на це у теорії кримінального права виник своєрідний апарат – склад злочину, на основі якого побудовано конструкцію норм Особливої частини Кримінального Кодексу України. За допомогою складу злочину стають можливими віднесення окремих діянь за відповідними ознаками до окремих видів кримінальних правопорушень, структуризація видів злочинів, кваліфікація діянь та вирішення інших практичних питань.

Об'єкт злочину є надзвичайно важливим, хоч і юридично рівнозначним, обов'язковим елементом складу будь-якого кримінально-протиправного та суспільно небезпечного діяння. Теоретичний аспект об'єкту злочину детально розроблено в юридичній науці, проте до цього часу точиться багато дискусій щодо його визначення та використання в практичній діяльності.

Значення суспільних відносин як правоохоронних інтересів та як об'єкта кримінального посягання підкреслював ще М. С. Таганцев, який у 1902 році писав: «Такими правоохоронними інтересами можуть бути: особистість і її блага – життя, тілесна недоторканість, особисті почуття, честь, володіння або користування відомими предметами зовнішнього світу; зовнішній прояв особистості, свобода пересування та діяльності в її різних сферах; виниклі внаслідок такої діяльності різні відносини чи становище, їх незмінність, непорушність; різні

блага, що складають суспільний достаток, тощо. При цьому, безумовно, не будь-який інтерес таких груп отримує правову охорону, а тільки той, який може мати суспільне значення. Інтереси, що охороняються, можуть мати реальний характер – життя, здоров'я, недоторканість володіння, або ідеальний – честь, релігійні почуття, гідність і тощо. Ці інтереси можуть належати окремій особі, фізичній чи юридичній, або окремим спільнотам, існуючим у державі, або всій сукупності суспільних факторів, усьому суспільству, або, нарешті, державі як юридично організованому цілому. Правоохоронна може стосуватись як самого інтересу, захищаючи його безпосередньо від руйнування, знищення чи зміни, або охорона може бути спрямована на юридичне ставлення особи до такого блага – охорона можливості та свободи володіти, розпоряджатись чи користуватись таким благом чи інтересом» [2; с. 132].

Н.Ф. Кузнецова та І.М. Тяжкова визначають об'єкт злочину, соціально-значимі цінності, інтереси, блага, що охороняються кримінально-правовим законом, на які посягає особа, вчиняючи злочин, і яким у результаті вчинення злочинного діяння завдається або може бути завдана суттєва шкода [3; с. 209].

Найпоширенішою і загальноприйнятою є точка зору, що об'єктом злочину є суспільні відносини, що охороняються кримінальним законом. У радянській кримінально-правовій науці впродовж всього історичного періоду існування СРСР (1992 – 1991) панувала точка зору на об'єкт злочину, яка була сформульована ще в 1924 р. А. А. Піонтковським в одному з перших радянських підручників з кримінального права. Він, зокрема, зазначав, що «виходячи із загального вчення про злочин, об'єктом будь-якого злочинного діяння слід вважати суспільні відносини, які охороняються всім апаратом кримінально-правового примусу» [4; с. 129].

В. Я. Горбачевський зазначає, що об'єктом злочину є суспільні відносини, які перебувають під охороною кримінального закону, на які посягає злочин, яким заподіюються або які ставляться під загрозу заподіяння суспільно небезпечної шкоди [5; с. 51].

Такої ж самої думки дотримується професор М. Й. Коржанський (об'єктом злочину

у кримінальному праві є суспільні відносини, які охороняються законом від злочинних посягань) [6; с. 147].

Мельник М. І. та Клименко В.А. також вважають, що об'єктом злочину є суспільні відносини між людьми, що існують у суспільстві та охороняються нормами кримінального законодавства [7; с. 78].

Проте не можна цілком погодитись із вищезазначеними поглядами про поняття об'єкту злочину. Такий підхід до цієї проблеми дещо недооцінює значення людини у сфері соціального життя, визнаної Конституцією України найвищою соціальною цінністю, а її права, свободи та їх гарантії мають визначати зміст і спрямування діяльності держави [8].

Більш точною є позиція А. Н. Трайніна, який вважає, що об'єктом посягання в його конкретному життєвому втіленні можуть бути як матеріальні, так і нематеріальні цінності – політичні, моральні, культурні та інші [9; с. 123].

Прихильники такої теорії визначення об'єкта злочину вважають, що цінності – це те, що має суттєве значення для людини та суспільства в цілому, тому вони охороняються нормами різних галузей права, а найважливіші з них бере під захист кримінальне законодавство. Будь-яке злочинне діяння, спрямоване проти цих найважливіших цінностей, створює загрозу спричинити або спричинює їм шкоду, отже, вони є об'єктом злочину. Тому на їхню думку, об'єкт, як елемент складу злочину – це цінності, що охороняються кримінальним законом, проти яких спрямовано злочинне діяння і яким воно може заподіяти або спричиняє шкоду [10; с. 235].

П. С. Матишевським висловлено ще одну точку зору, згідно з якою об'єктом злочину, крім суспільних відносин, виступають і особисті блага людини (життя, здоров'я, фізична недоторканість, честь, гідність). Слід зазначити, що ця точка зору заслуговує повної підтримки, оскільки вказані блага – це природні цінності, існування яких не залежить від суспільства та держави, а можуть ними лише охоронятись [11; с. 234].

Існує також позиція, відповідно до якої об'єктом злочину є лише людина. Наприклад, Г. П. Новосьолов зазначає, що злочин спричиняє або створює загрозу спричинення шкоди

не чомусь (благам, нормам права, відносинам тощо), а комусь і, відповідно, як об'єкт злочину потрібно розглядати не щось, а когось. Проте ця точка зору не дістала підтримки у кримінально-правовій науці, оскільки таке розуміння об'єкта злочину суперечить законодавству, не розмежовує поняття об'єкта та предмета злочину та ін [12; с. 53].

Аналізуючи наведені твердження та керуючись Кримінальним кодексом України, слід зазначити, що об'єктом злочину є суспільні відносини, зокрема, права і свободи людини та громадянина, власність, громадський порядок та громадська безпека, довілля, конституційний лад України, мир і безпека людства.

За своєю спрямованістю неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя і здоров'я дітей є діянням, що здатне спричинити істотну шкоду суспільним відносинам у сфері охорони дітей, заподіяти, зокрема, різного ступеня тяжкості тілесні ушкодження, загибель одного або декількох дітей. Заподіяння подібних наслідків спрямовано проти об'єктивно обумовлених потреб суспільства в збереженні та розвитку генофонду, і з цієї причини відповідальність за вчинення зазначеного діяння передбачається кримінальним законом. Таким чином, загальним об'єктом злочину, передбаченого ст. 137 КК України, як і інших злочинів, є сукупність суспільних відносин, що охороняються законодавством про кримінальну відповідальність.

Родовим об'єктом вказаного діяння є певне коло тотожних чи однорідних за своєю соціальною і економічною сутністю суспільних відносин, що повинні охоронятись внаслідок цього єдиним комплексом взаємопов'язаних кримінально-правових норм [13; с. 105].

Цікавим є питання з якого моменту життя та здоров'я стають об'єктом кримінально-правової охорони. Як вказують В.І. Борисов і В.М. Куц, життя є найціннішим природним благом людини. Як біологічний процес воно має свої початковий і кінцевий моменти, фіксація яких представляє винятково важливе практичне значення для правильного застосування законів про відповідальність за вбивство [14; с.6].

У переважній більшості випадків визнається, що життя і здоров'я стають об'єктом кримінально-правової охорони з моменту початку

фізіологічних пологів [15; с.6]. Однак початок поняття «початок фізіологічних пологів» трактується по різному. Ряд вчених відзначає, що «початок фізіологічних пологів» аналогічний поняттю «початок родового процесу». А.Н. Попов, посилаючись на роботи вчених – медиків, відмічає, що початком пологів вважають появу регулярних скорочень мускулатури матки – переймів [16; с.28]. Самі ж пологи (період пологів), на думку А.Н. Попова, настають після 22-х тижнів вагітності, з моменту початку природного або штучного переривання вагітності [16; с. 33].

Досить суперечливим представляється визначення моменту виникнення права дитини на життя, яке закріплене в ст. 6 Закону України «Про охорону дитинства». Зокрема, у цьому Законі передбачено, що «кожна дитина має право на життя з моменту визначення її живо- народженою і життєздатною за критеріями Всесвітньої організації охорони здоров'я» [17]. При такому підході до визначення часу, з якого виникає кримінально-правова охорона життя, «ввімкнення» Закону про кримінальну відповідальність переноситься на значно пізніший період — проведення обстеження немовляти і складання позитивного висновку про його стан. Безумовно, що таке положення Закону України «Про охорону дитинства» вимагає коректив.

Аналогічним за своїм змістом буде висновки у відношенні початку кримінально-правової охорони здоров'я. Однак при цьому слід урахувати, що у комплексі заходів щодо охорони здоров'я дитини ст. 6 Закону України «Про охорону дитинства» передбачена охорона здоров'я матері у допологовий і післяпологовий періоди. Тим самим підкреслюється необхідність охорони здоров'я жінки, яка перебуває у стані вагітності або є матір'ю новонародженого, а також визнається можливість опосередкованого, через ураження здоров'я матері, ураження здоров'я її дитини. Вочевидь, що шкода, заподіяна здоров'ю майбутньої матері, може негативно відбитися на здоров'ї дитини після її народження, і це наводить на деякі міркування.

Моментом припинення дії кримінально-правової охорони життя і здоров'я абсолютна більшість учених, зокрема і автор даної статті, вважає біологічну смерть людини – тобто мо-

мент, коли внаслідок зупинки роботи серця наступили незворотні процеси розпаду клітин центральної нервової системи.

Таким чином, родовим об'єктом злочинного діяння, передбаченого ст. 137 КК України, є суспільні відносини щодо охорони і забезпечення життя і здоров'я особи.

Охорона і забезпечення життя та здоров'я особи передбачають встановлення широкого кола суспільних відносин і, відповідно, їхнього захисту кримінально-правовими нормами. Навмисні убивства і убивство, вчинене через необережність (статті 115 – 118, 119), доведення до самогубства (ст.120), загроза вбивством (ст.129), тілесні ушкодження (статті 121-125, 128), побой і мордування (ст. 126), катування (ст.127), спеціальні види тілесних ушкоджень (статті 130 і 133), злочини, які вчиняються у сфері медичного обслуговування (статті 131, 132, 138-145), а також злочини, що представляють небезпеку для життя і здоров'я (статті 134-137), – це не повний перелік діянь, що передбачені Розділом II Особливої частини КК і посягають на зазначені суспільні відносини.

Враховуючи багатоаспектність суспільних відносин щодо охорони життя і здоров'я особи, безпосередній об'єкт злочину, передбаченого ст. 137 КК України, слід визначати через аналіз змісту відносин, поставлених під захист саме цією нормою закону про кримінальну відповідальність, його структурних елементів.

Предметом суспільних відносин, що перебувають під охороною статті 137 КК України виступають життя і здоров'я дитини з моменту народження і до досягнення нею повноліття, а також фізичний і психічний розвиток дитини. Охорона життя, здоров'я, фізичного та психічного розвитку неповнолітнього передбачає дбайливе ставлення до процесу народження, росту і розвитку дитини [18, с.81].

Суб'єктами (учасниками) цих відносин є особи, які поряд із батьками здійснюють нагляд і контроль за неповнолітніми при проходженні медичних оглядів, під час виховання і навчання, а також навчальної праці. До числа таких осіб належать: держава і її органи, органи місцевого самоврядування, медичні працівники, вихователі й інші працівники дитячих дошкільних установ, працівники загальноосвітніх і спеці-

алізованих шкіл, установ вищої освіти, відділ освіти, гуртків дитячої і юнацької творчості, спортивних секцій. Учасниками є також працівники недержавних (муніципальних, приватних або колективних) підприємств, установ і організацій, а так само окремі фізичні особи, що здійснюють подібний нагляд і контроль за неповнолітніми. Ці особи беруть участь у суспільних відносинах, охоронюваних ст. 137 КК України, як зобов'язані суб'єкти.

Щодо соціального зв'язку, що виникає між цими суб'єктами, то його зміст полягає в охороні життя і здоров'я неповнолітнього, тобто у створенні і підтримці умов, за яких дитина народжується, живе, нормально розвивається фізично та психічно. Можливість забезпечення таких умов формується шляхом належного виконання зобов'язаними учасниками окреслених суспільних відносин нормативних приписів.

Висновок. З огляду на охарактеризовані елементи вказаного складу злочину, можна зробити висновок, що безпосереднім об'єктом злочинного посягання, передбаченого статтею 137 КК України, є суспільні відносини у сфері охорони життя, здоров'я, фізичного та психічного розвитку неповнолітнього, а також охорони здоров'я жінки, що перебуває у стані вагітності.

Література

1. Кримінальний кодекс України. Офіційний текст. – К. : Право, 2003. – 176 с.
2. Русское уголовное право. Лекции : Часть общая : В 2-х т. : Т. 1 / Таганцев Н. С. ; сост. и отв. ред.: Загородников Н. И. – М. : Наука, 1994. – 380 с.
3. Курс уголовного права. Общая часть. Том 1 : Учение о преступлении / Под ред. Н. Ф. Кузнецовой, И. М. Тяжковой. М., 2002. – С.209.
4. Пиотковский А. А. Уголовное право. Особенная часть. Изд. второе, перераб. / Ред. проф. А.А. Герцензон и проф. А.А. Пиотковский. – М.: Юриздат НКЮ СССР, 1939. – 528 с.
5. Горбачевський В.Я. Кримінальне право України: теоретичний курс та практикум: Навчальний посібник / За заг. ред. В.Я. Горбачевського – К.: Атіка, 2005. – с.51
6. Коржанський М. Й. Кримінальне право і законодавство України. Частина Загальна. Курс лекцій / За ред. М. Й. Коржанського – К.: Атіка, 2001.-С.147
7. Мельник М.І. Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник. (Ю.В.Александров, В.І. Антипов, М. В. Володько та ін.). Вид. 3-тє, переробл. та допов./ За ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка.- К.: Юридична думка, 2004.- С.78
8. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. — К. : Преса України, 1997. — 80 с
9. Трайнин А.Н. Общее учение о составе преступления / А.Н. Трайнин – М.: Госюриздат, 1957. – С.123
10. Шевчук В. В. Об'єкт злочину за кримінальним правом України / В. В. Шевчук, О. В. Охман // Університетські наукові записки. – 2006. – № 2(18) – С. 234 – 239
11. Фріс П. Л. Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / П.Л. Фріс – К.: Атіка, 2004. – 488 с.
12. Новосьолов Г.П. Учение об объекте преступления. Методологические объекты / Г. П. Новосьолов – М.: НОРМА, 2001. – С. 53.
13. Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник / За ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 4-е вид., переробл. і допов. – Х.: Право, 2010. – С. 104.
14. Борисов В.И. Преступления против жизни и здоровья: вопросы квалификации [Текст] / В.И. Борисов, В.Н. Куц. – Харьков : КЮнsum, 1995. – С.6
15. Сташис В.В. Личность под охраной уголовного закона [Текст] / В.В. Сташис, М.И. Бажанов. – Симферополь: Таврида, 1996. – С.6
16. Попов А.Н. Преступления против личности при смягчающих обстоятельствах [Текст] / А.Н. Попов. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2001. – С.28
17. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III // Відомості Верховної Ради України від 27.07.2001 — 2001 р., № 30, стаття 142
18. Заславська М.Г. Неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей: соціальна обумовленість і склад злочину: монографія / М.Г. Заславська. – Х.: Право, 2013. – 216 с.